

Г. В. Анісімова.

АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ – природ. суміш газів, що знаходиться за межами житлових, виробничих та ін. приміщень; один із осн. життєво важливих елементів навколишнього природ. середовища. ЗУ «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовт. 1992 №2707-ХІІ спрямований на збереження та відновлення природ. стану А. п., створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екол. безпеки та запобігання шкідливому впливу А. п. на здоров'я людей та навколишнє природ. середовище. Відносини з приводу повітря, яке знаходиться в межах приміщень, регулюються саніт., цив., житловим та ін. зак-вом.

Для визначення А. п. як об'єкта екол.-прав. охорони доцільно визначити співвідношення між поняттями «атмосфера», «А. п.», «повітря». Атмосфера Землі (від грец. *atmos* – кара та *sphira* – куля) означає повітряний простір навколо земної кулі, що обертається разом з останнім, а повітря – сукупність газів,

з яких складається атмосфера Землі. Атмосфера – зовнішня газова оболонка Землі, що оточує її приблизно на 3000 км, обертається разом з нею і є своєрідним носієм тепла й вологи, буфером між поверхнею Землі й Космосом. Через неї відбуваються фотосинтез та обмін енергією, регулюються теплообмін, радіац. і тепловий баланси, нею визначається клімат планети. Маса атмосфери становить приблизно одну мільйонну частину маси Землі. Атмосфера існує бл. 3 млрд років, за цей період її склад і властивості неодноразово змінювались. Атмосфера поділяється на тропосферу (до 20 км від поверхні Землі), стратосферу (від 20 до 55 км), мезосферу (від 55 до 78 км), моносферу (від 78 до 103 км) та екзосферу (понад 103 км). Із висотою різко зменшуються щільність і тиск, температура змінюється за складною траєкторією внаслідок нерівномірного поглинання сонячної енергії газами на різній висоті. Крім того, атмосфера нагрівається ще й знизу від поверхні суші й океану. До складу атмосфери входять азот, кисень, аргон, криптон, водяна пара, озон і вуглекислий газ. Вміст водяної пари визначається процесами випару, конденсації й переносу.

Прав. охорона А. п. – це сукупність заходів, спрямованих на збереження його природ. хім. складу, запобігання його забрудненню викидами антропогенного характеру.

А. п. є одним із провідних елементів оцінки якості середовища проживання людини, що спричиняє шкідливий вплив на стан її здоров'я. На цей час, незважаючи на певний спад в-ва, стабільно високим залишається забруднен-

ня повітряного середовища великих міст і пром. центрів України. У результаті цього практично дві третини укр. населення мешкає на територіях, де стан атмосфери не відповідає гігієнічним нормативам. Проте питання щодо ступеня ризику за умов постійної тривалої дії шкідливих чинників повітряного середовища, якого зазнають жителі великих міст із різним профілем промисловості, залишаються відкритими.

А. п. – найважливіший для всього живого природ. ресурс, від якісного стану якого значною мірою залежить здоров'я населення держави. Забруднення повітряного басейну є ключовим чинником негативного впливу на стан навколишнього природ. середовища. А. п. можна було б вважати невичерпним, якби не значне його забруднення, що унеможливує використання в різноманітних технол. потребах, а тому в умовах сьогодення його прийнято вважати умовно-вичерпним природ. ресурсом. Те, що воно не належить до відновлюючих природ. ресурсів, є небезспірним твердженням, хоча не обговорюється ні вітчизняними, ні зарубіжними вченими.

У сучасних умовах додаткового наук. дослідження потребує співвідношення прав. категорій «А. п.» і «повітряний простір», які не є тотожними. А. п. (суміш газів атмосфери) – матеріальний об'єкт, якому притаманні склад, щільність, температура, вага; повітряний простір має стабільні параметри (висоту, довжину й ширину) й заповнений мінливою за складом газоподібною сумішшю; сам він не є самостійною матеріальною річчю. Повітряним простором України є частина

повітряної сфери, яка розташована над суходолом і водною її територією, в т. ч. й над її тер. водами (тер. морем), обмежена вертикальною поверхнею, що проходить по лінії держ. кордону України (ст. 1 ПКУ). ПКУ встановлює прав. засади діяльності в галузі авіації. Держ. регулювання діяльності останньої й використання повітряного простору України спрямовані на гарантування безпеки авіації, забезпечення інтересів держави, нац. безпеки, потреб сусп.-ва й економіки в повітряних перевезеннях та авіаційних роботах. Україні належить повний і виключний суверенітет над її повітряним простором, що є частиною її території (ст. 2).

Регламентування всього комплексу сусп. відносин у галузі охорони А. п. – специфічна функція права, що реалізується в межах всієї прав. системи держави (права конституц., адм., податкового, крим., міжнар. та ін. прав. галузей), у т. ч. і права екол., що слугить гарантією належного забезпечення природ. за своєю сутністю, але закріпленого на конституц. рівні права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Прав. вимоги забезпечення екол. безпеки й охорони А. п. дуже різноманітні за своїм змістом і спрямованістю. Вони містяться не тільки в екол. зак.-ві, а й в ін. нормат.-прав. приписах держави. За сучасних умов не існує такого виду діяльності, нормат.-прав. регулювання якої не торкнулося б гарантування вимог екол. безпеки. До того ж у законотворчому процесі спостерігається екологізація ін. галузей зак.-ва (крим., цив., адм. тощо), пов'язаних із впровадженням правил, вимог, нормативів, стандартів та ін. ім-

перативів екол. безпеки й охорони А. п. Об'єктом прав. охорони А. п. виступає в багатьох галузях зак-ва.

Лит.: Малышко Н. И. Государственный контроль в области охраны атмосферного воздуха: автореф. дис. ... канд. юрид. н.: 12.00.06. К., 1979; Малышева Н. Р. Охрана окружающей природной среды от шумового воздействия (правовые и организационные вопросы). К., 1984; Рибачек В. К. Правова охорона атмосферного повітря за законодавством України: дис. ... канд. юрид. н.: 12.00.06. К., 2010; Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону атмосферного повітря» / [Г. І. Балюк, І. С. Гриценко, Т. Г. Ковальчук та ін.]; за ред. Г. І. Балюк. К., 2011.

Г. В. Анісімова.